

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA TA'LIM JARAYONINI SAMARADORLIGINI OSHIRISH PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA

Ruzikulova Surayyo Muxiddinovna

Jizzax viloyat Pedagogik mahorat markazi,

Maktabgacha, boshlang'ich va maxsus

ta'lim metodikalari kafedrası o'qituvchisi

Doniyorova Ziyoda Erkinovna

Jizzax shahar 29-DMTT tarbiyachisi

Annotatsiya Maqolada maktabgacha ta'lim muassasalarida ta'lim jarayonini tashkil etishga oid ilmiy tadqiqotlar tahlil qilinib, mazkur jarayonni yanada takomillashtirish maqsadida uni bolalarning individualligiga yo'naltirish masalalari yoritilgan. Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, innovatsion metod, innovatsion texnologiya, ta'limni individuallashtirish, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, tafakkur, ta'lim traektoriyasi.

Abstract The article analyzes the research on the organization of the educational process in preschool education and addresses the issues of its individualization in order to further improve this process. Keywords: preschool education, innovative method, innovative technology, individualization of education, person-centered education, thinking, educational trajectory.

Аннотация В статье анализируются исследования по организации воспитательного процесса в дошкольном образовании и затрагиваются вопросы его ориентации на индивидуальность детей с целью дальнейшего совершенствования этого процесса. Ключевые слова: дошкольное образование, инновационный метод, инновационная технология, индивидуализация обучения, личностно ориентированное образование, мышление, образовательная траектория.

Bugungi kunda mamlakatimizda o'sib kelayotgan yosh avlodni sog'lom va har tomonlama yetuk qilib voyaga yetkazish, ta'lim-tarbiya jarayoniga samarali shakl va usullarni joriy etish hamda innovatsion g'oyalarni targ'ib etishga qaratilgan maktabgacha ta'limning samarali tizimini tashkil etish muhim vazifalarimizdan biridir. Shu bilan birga, olib borilgan tahlil, bolalarning

maktabgacha ta'lim bilan qamrovini ta'minlash, tashkilotlarni o'quv-metodik materiallar va badiiy adabiyotlar bilan to'ldirish, sohaga malakali pedagog va boshqaruv kadrlarni jalb qilish, ta'lim jarayonida innovasion texnologiyalarni joriy etish masalalarini hal etish zarurligini ko'rsatmoqda. Bu vazifalarni samarali amalga oshirilishi maktabgacha ta'lim tashkilotlarida faoliyat yuritayotgan tarbiyachi, uslubchi va psixologlari zimmasiga ulkan mas'uliyat yuklaydi. Bolalarga maktabgacha yoshidan boshlab zamonaviy ta'lim berish, ularni psixik, aqliy va ijtimoiy jihatdan faol rivojlantirish – xozirgi kunda maktabgacha ta'lim tashkilotlarida hal qilinishi kerak bo'lgan dolzarb masalalardan hisoblanadi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalarga ta'lim-tarbiya berish muammosiga bir qator olimlarning (F.R. Qodirova, L.R. Mo'minova, G.E. Djanpeisova, Sh.A. Sodiqova, G.A. Mardonova, G. Nazirova, N.Sh. Abdullayeva, D.A. Abduraximova, M. Abdullayeva, Z.A. Botirova, A.E. Rustamova va boshq.) ilmiy tadqiqot ishlari bag'ishlangan. F.R. Qodirova, Sh.Q. Toshpo'latova, N.M. Qayumova, M.N. A'zamova va Sh.A. Sodiqova o'z ilmiy izlanishlarida maktabgacha ta'lim nazariyasi va metodikasining ilmiy-nazariy asoslari o'rganilgan bo'lib, maktabgacha pedagogikaning ilmiy tadqiqot metodlari, bosqichlari, bolalar rivojlanishiga ta'sir etuvchi biologik va ijtimoiy omillar, maktabgacha yoshdagi bola psixik taraqqiyotining asosiy bosqichlari, ta'limning didaktik tamoyillari, bolalarga pedagogik ta'sir ko'rsatish, maktabgacha ta'limni tashkil etish shakl va metodlari hamda maktabgacha ta'lim va tarbiyada pedagogik texnologiyalarni qo'llashning nazariy asoslari yoritilgan.

L.R.Muminovanning ilmiy tadqiqotlari maktab yoshidagi bolalarning til rivojlanishidagi nuqsonlarni bataraf etishda pedagogik-korreksion faoliyatning nazariy asoslarini tadqiq etishga bag'ishlangan. Bundan tashqari, L.R. Muminova tomonidan maktabgacha umumiy va maxsus ta'lim

muassasalarining katta va tayyorlov guruh bolalari hamda boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutqini xalq o'yinlari asosida rivojlantirish muammosi o'rganilgan. Bu maqsadda qadimiy va boy folklor merosimizdan bolalar o'yinlarining qo'shiq hamkorligida ijro etiladigan namunalari tanlab olinib, o'yinlarning tasnifi, ta'lim tarbiyadagi o'rni, shuningdek logopedik-korreksion ishda qo'llanish xususiyatlari va metodikasi taklif qilingan. Bunday o'yinlar bolalarning nutqiy, jismoniy, psixologik, ma'naviy rivojlanishida muhim o'rin tutishi tajriba-sinov ishlari yordamida aniqlangan. G.E.Djanpeisova maktabgacha ta'lim muassasalari tarbiyalanuvchilarida matematik tafakkurni shakllantirish va rivojlantirish muammolarini tadqiq etgan. Muallif o'z tadqiqotlarida maktabgacha yoshdagi bolalarda arifmetika va geometriyaga oid ilk bilimlarni shakllantirish yo'llari, vositalari hamda pedagogik shart-sharoitlarini tadqiq etgan. Bolalarda matematik bilimlarni shakllantirish va rivojlantirish ularning aqliy rivojlanishi, o'zini anglashi, ijtimoiylashuvida muhim omillardan bo'lishini aniqlagan. Bolalarga interaktiv mantiqiy-matematik ta'limni tashkil etishda kompyuterli muhitning ahamiyatini alohida e'tirof etgan. Bolaning vositachipersonajlar orqali kompyuter bilan virtual tashkillashtiriladigan dialogi kompyuterni "jonlantirib", bolaning harakatlarini faol va ongli bo'lishini ta'minlaydi. G.A.Mardonovanning ilmiy tadqiqot ishi oilada bolalarni alla vositasida ma'naviy-axloqiy tarbiyalashning pedagogik imkoniyatlarini aniqlash muammosini o'rganishga bag'ishlangan. Tadqiqotchi allaning ijtimoiy-g'oyaviy mazmuni, tarbiyaviy ta'siri hamda "alla" so'zining etimologik ma'nosi va tarixiy shakllanishini pedagogik nuqtai nazardan talqin etgan. Bolalarni alla vositasida ma'naviy-axloqiy tarbiyalashning falsafiy, pedagogik va psixologik holatini tahlil etib bolalarning yoshi, psixologik-ma'naviy rivojlanishi bo'yicha ma'naviy-axloqiy tarbiyalashga yo'naltirilgan alla turlarini didaktik mazmuniga ko'ra tasniflagan. Bundan tashqari, "oila – mahalla – maktabgacha ta'lim muassasasi" o'rtasidagi hamkorlik faoliyati

asosida bolalarni alla vositasida ma'naviy-axloqiy tarbiyalash samaradorligini oshirishning ijtimoiy-pedagogik mexanizmi takomillashtirilgan bo'lib, bolalarni alla vositasida ma'naviy-axloqiy tarbiyalash metodining samaradorligini oshirishga qaratilgan ilmiy-metodik tavsiyalar ishlab chiqilgan. Maktabgacha ta'lim muassasalarida pedagogik jarayonlarni takomillashtirish muammosini G.M.Nazirova tadqiq etgan. Tadqiqotchi maktabgacha ta'lim tashkilotlarida pedagogik jarayonlarni takomillashtirishda tizimli yondashuvning o'ziga xos xususiyatlari va pedagogik-psixologik imkoniyatlarini tavsiflab, ushbu jarayonlarni tizimli yondashuvga tayangan holda takomillashtirish modelini nazariyempirik jihatdan asoslagan. Pedagogik jarayonni takomillashtirish modeli ta'limiytarbiyaviy faoliyat komponentlarining rivojlanish sohalari bilan o'zaro integratsiyalash, refleksiv uzviylikni ta'minlash hamda mustaqil faoliyatni rivojlantirishning tashkiliy-pedagogik shart-sharoitlari bolalarda rivojlanish sohalari bo'yicha tayanch kompetensiyalarni shakllantirishning integrativ-variativ dasturlariga asoslangan Play guruhlar faoliyatidagi kreativlikka ustuvorlik berish asosida takomillashtirilgan. G.M. Nazirova maktabgacha ta'lim tashkilotlarida rivojlantiruvchi muhitni tashkil etishda bolalarning o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lgan yoshga doir xususiyatlari va ehtiyojlarini hisobga olish muhim ahamiyatga ega bo'lganligi sababli, bu yoshdagi bolalarning yetakchi faoliyati – o'yin. To'g'ri tashkil etilgan o'yinda esa bolaning jismoniy, aqliy va shaxsiy sifatlarining rivojlanishi, o'quv faoliyatiga tayyorlik shakllanishi va maktabgacha yoshdagi bolaning ijtimoiy muvaffaqiyatini ta'minlash uchun sharoitlar yaratiladi, - deb hulosasi qiladi. N.Sh. Abdullayevaning maktabgacha ta'limni kreativ yondashuv asosida takomillashtirishga bag'ishlangan dissertatsiyasida maktabgacha ta'lim sifatini oshirish uchun o'quv dasturlarida bolalarning yoshi, psixologik va intellektual jihatlarini inobatga olish, ta'limni individuallashtirish va differensiyalashga asoslangan texnologiyalaridan

ta'lim-tarbiya jarayonida yetarli darajada foydalanish, bolalarning ijodiy qobiliyatini rivojlantirish, mustaqil fikrlashni shakllantirishga qaratilgan metodik ta'minotni ishlab chiqish va amalda joriy etish zaruriyatini asoslab berdi. Variativ yondashuvning asoslari sifatida "ta'lim texnologiyalarining variativligi", "ta'lim traektoriyasi" va "ta'limni individuallashtirish" ekanligini alohida ta'kidladi. D.A. Abdurahimovanning dissertatsiyasida maktabgacha yoshdagi bolalarni xalq og'zaki ijodi namunalari vositasida ma'naviy-axloqiy tarbiyalashni takomillashtirishning konseptual asosi bu jarayonning aksiologik, qadriyatli, tizimlifaoliyatli, rivojlantiruvchi komponentlariga pedagogik, psixologik, falsafiy, perseptiv yondashuvlar integratsiyasiga ustuvorlik berishda muhim vazifa ekanligini aniqladi. M.N. A'zamova maktabgacha ta'lim tashkilotlaridan boshlab bolalarda do'stona munosabatlarga asoslangan hamkorlik ko'nikmalarini shakllantirish alohida ijtimoiypedagogik ahamiyatga ega ekanligini e'tirof etadi. Bolalarni maktabga tayyorlash jarayonida ular orasida do'stona munosabatlarga asoslangan hamkorlik muhitini vujudga keltirish nihoyatda zarur bo'lib, bunday ko'nikmalar ularning maktab hayotiga oson va samarali moslashishini ta'minlaydi. Tadqiqotchi maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalarni do'stona munosabatlarga asoslangan hamkorlikka o'rgatish orqali ularni intellektual rivojlantirish va birgalikdagi o'quv faoliyatiga tayyorlashning nazariy asoslarini tahlil qilishga intilgan. Tadqiqotchi maktabgacha ta'lim tashkilotlarida tarbiyalanadigan bolalar, birinchi navbatda, do'stlar orttirish va ular bilan hamkorlikda faoliyat ko'rsatishga ehtiyoj sezishlarini aniqlagan. Maktabga tayyorlash jarayonida tarbiyalanuvchilar yosh xususiyatlarini hisobga olishlari zarurligini nazariy jihatdan asoslab, ko'pgina qiyinchiliklar va ziddiyatlar bolalarni maktabga tayyorlash bosqichida vujudga kelishini didaktik jihatdan isbotladi. A.E. Rustamova maktabgacha yoshdagi bolalarda chet tilini o'qitishda talaffuzini shakllantirish va rivojlantirishga oid olib borgan

ilmiy tadqiqotida bolalarning ilk nutqiy va talaffuz ko'nikmalari shu bosqichdan shakllanishini aniqlagan. Bu yoshdagi bolalarni o'qitish jarayonida idrok etish, xotirada saqlash, aniq va ravon talaffuz etish kabi lingvopsixologik xususiyatlarni alohida o'rganish taqozo etiladi.

Bu yoshdagi bolalarning psixologik yosh xususiyatlarida o'yin faoliyati alohida o'rin tutadi. Shuning uchun ta'lim jarayonida o'yin texnologiyalaridan foydalanish nihoyatda samarali bo'ladi. D.T.Sabirova maktabgacha katta yoshdagi bolalarda tasviriy savodxonlik elementlarini shakllantirishga bag'ishlangan dissertatsiyasida berilayotgan nazariy bilimlar amaliyot bilan hamohang ravishda bo'lishi va ular maktabgacha ta'lim muassasalariga amaliyot chog'ida borilganda mashg'ulotlarni o'tish orqali mustahkamlanishiga e'tibor qaratib, bunda bolalar bilan o'tiladigan mashg'ulotlar jarayoniga o'yin vaziyatlarini olib kirish, interfaol usullardan, treninglardan foydalanish va ishlarni o'zaro musobaqa tarzida tashkil etish orqali ularning qiziqishini, faolligini oshirishga erishish zarur, degan xulosaga keldi. Z.H.Rahmatova maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini o'stirish vositalarini yaratishning lingvistik asoslarini tadqiq etib, mamlakatimizda maktabgacha ta'lim tizimining isloh qilinishi, maktabgacha ta'lim uzluksiz ta'limning asosiy bo'g'ini sifatida ajratilishi, qolaversa, maktabgacha ta'lim muassasasining davlat o'quv dasturida maktabgacha yoshdagi bolaning umumiy muhim kompetensiyalari asosida kommunikativ, ijtimoiy va bilish kompetensiyalarining yotishi, bu tizim uchun mo'ljallangan nutq o'stirish vositalari – lug'atlar, leksik minimumlar, qo'shimcha axborot manbalariga bo'lgan talabni oshirayotganligini ta'kidlagan. Tadqiqotchi maktabgacha yoshdagi bolalar lug'ati so'z boyligini shakllantirish va semantizatsiyalashda: 1) ilmiylik va mantiqlilik; 2) ta'limiylik; 3) leksikani qulay shaklda taqdim etish; 4) ko'rsatib tushuntirish; 5) umumiylik-xususiylik; 6) izchillik; 7) milliylik; 8) zamonaviylik; 9) didaktik; 10) tushunarlilik; 11) darajalilik kabi tamoyillarga asoslanishi kerak, deb xulosa qiladi.¹⁵

M.N.Xushnazarova maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarbiyachilarining kasbiy kompetensiyasini takomillashtirish masalalarini tadqiq etib, tarbiyachilarni ilmiymetodik faoliyatga tizimli yo'naltirish ishlarini tashkil etish va muvofiqlashtirish hamda innovasion mashg'ulot ishlanmalarini ta'lim-tarbiya jarayonlariga keng joriy etishga alohida e'tibor qaratish maqsadga muvofiqligini e'tirof etgan.

Adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8 maydagi "O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida" PQ-4312-son Qarori // <https://lex.uz/docs/4327235>
2. Abdullayeva N.Sh. Maktabgacha ta'limni variativ yondashuv asosida takomillashtirish: Avtoref. ... ped. fan..fals dok. (PhD) – T., 2019. – B. 22-23.
3. Abdurahimova D.A. Xalq og'zaki ijodi namunalari vositasida maktabgacha yoshdagi bolalarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalash tizimini takomillashtirish: Pedagogika fanlari doktori (DSc) ... avtoreferati. – Toshkent, 2020. – 74 b. (B.31)
4. A'zamova M.N. Maktabga tayyorlov guruhlarida tarbiyalanuvchilarida do'stona munosabatlarga asoslangan hamkorlik ko'nikmalarini shakllantirish tizimini takomillashtirish: Pedagogika falsafa doktori (phd) avtoreferati. – Toshkent, 2020. – 45 b. (B.18)